

АНОТАЦІЯ

Варвінський А.М. Публічне управління інфраструктурою великих міст як складова сталого регіонального розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2026.

В умовах глобальних трансформацій та стратегічного курсу України на євроінтеграцію ефективно публічне управління інфраструктурою великих міст набуває визначального значення для забезпечення сталого регіонального розвитку, підвищення якості життя населення та досягнення цілей просторової збалансованості територій. Великі міста України концентрують близько 30 відсотків населення країни, генерують понад 40 відсотків валового регіонального продукту та формують близько 50 відсотків податкових надходжень до зведеного бюджету. Водночас стан інфраструктурних систем цих міст є критичним: середній рівень зношеності комунальної інфраструктури перевищує 60 відсотків, для мереж водопостачання та теплопостачання – 70–80 відсотків, що вдвічі-втричі перевищує відповідні показники країн Євросоюзу. Така ситуація не лише підриває конкурентоспроможність самих міст, але й через механізми поляризації поглиблює диспропорції між обласними центрами та прилеглими територіями, стримує формування єдиних регіональних ринків і сталого розвитку регіонів загалом. Особливої гостроти ця проблематика набуває в умовах воєнної агресії, яка спричинила масштабні руйнування інфраструктурних об'єктів, додаткове навантаження від внутрішньо переміщених осіб і систематичні атаки на критичні інфраструктурні системи, актуалізувавши необхідність переосмислення підходів до управління інфраструктурним розвитком у взаємозв'язку з регіональними стратегіями.

У дисертаційному дослідженні здійснено системний аналіз теоретичних засад розвитку інфраструктури великих міст у системі сталого регіонального

розвитку. Встановлено, що еволюція концептуальних підходів охоплює кілька етапів – від класичних теорій центральних місць і розміщення виробництва через концепцію полюсів зростання та теорію ендогенного розвитку до сучасної парадигми сталого розвитку. Обґрунтовано функціональне визначення великого міста як урбанізованого центру, що виступає регіональним полюсом економічної активності незалежно від формального показника чисельності населення. Розкрито регіональний вплив інфраструктури великих міст через два взаємопов'язані виміри: функціональний, що охоплює п'ять механізмів впливу – прямого економічного ефекту, підвищення продуктивності та конкурентоспроможності, розвитку ринку праці та людського капіталу, забезпечення соціальної згуртованості та рівності, екологічного впливу, – та просторовий, що охоплює чотири типи ефектів – доступності, агломерації, поляризації та дифузії. Доведено, що ефекти поляризації і дифузії можуть діяти одночасно і різноспрямовано, а без цілеспрямованої управлінської політики посилення дифузійних ефектів розвиток інфраструктури великих міст ризикує поглиблювати нерівність між центром і периферією регіону.

Здійснено комплексний аналіз практики управління інфраструктурою великих міст України та її впливу на сталий регіональний розвиток. Виявлено чотири канали впливу стану інфраструктури на регіональну економіку: транспортний – через щорічні втрати продуктивності від заторів і слабкість зв'язків між містами та прилеглими територіями; комунальний – через зниження інвестиційної привабливості регіону внаслідок ненадійності послуг і тарифного навантаження; людського капіталу – через концентрацію якісних освітніх і медичних послуг у великих містах при їх дефіциті на периферії; екологічний – через забруднення водойм, накопичення відходів і транспортне забруднення, що знижує якість природного середовища всього регіону. Встановлено, що рівень інфраструктурного забезпечення великих міст у 2–3 рази перевищує середній по регіону. Досліджено нормативно-правове забезпечення управління інфраструктурою великих міст і виявлено шість груп системних прогалин, зокрема відсутність спеціального правового статусу великих міст, недостатність обов'язкових механізмів координації та обмеженість правових стимулів для

модернізації, що потребують комплексного реформування правового регулювання.

На основі порівняльного аналізу досвіду дев'яти країн – Великої Британії, Франції, Німеччини, Скандинавських країн, США, Канади, Сингапуру, Японії та Австралії – систематизовано п'ять організаційних моделей метрополітенського управління та механізми фінансування інфраструктури, включаючи різні форми вилучення приросту вартості землі. Обґрунтовано п'ять пріоритетних напрямів адаптації міжнародного досвіду для України: створення регіональних агенцій розвитку інфраструктури; запровадження довгострокового стратегічного планування з горизонтом 20–30 років; розвиток механізмів вилучення приросту вартості землі як альтернативного джерела фінансування; запровадження обов'язкового оцінювання регіонального впливу великих інфраструктурних проектів; розбудова інституційної спроможності органів місцевого самоврядування.

У третьому розділі сформовано три взаємопов'язані авторські розробки. Розроблено модель інтегрованого управління інфраструктурою великих міст, концептуальну основу якої складають одинадцять взаємообумовлених принципів, системоутворювальним серед яких є принцип регіональної інтеграції. Структурна архітектура моделі охоплює сім підсистем – стратегічну, інституційну, фінансову, технологічну, нормативно-правову, кадрову та моніторингово-оцінювальну, – а функціональний цикл визначає вісім управлінських процесів. Регіональний вимір моделі конкретизовано через чотири механізми міжмуніципального співробітництва. Обґрунтовано механізм координації інфраструктурної політики великих міст зі стратегіями регіонального розвитку на засадах гібридної моделі, центральним інституційним елементом якої є Регіональна координаційна рада. Ключовою процедурною умовою переходу від реактивного до проактивного режиму координації визначено обов'язкову оцінку регіонального впливу інфраструктурних планів на стадії їх розроблення. Розроблено методичний підхід до оцінювання впливу інфраструктурних проектів великих міст на сталий регіональний розвиток як трирівневу систему: чотиривимірна система індикаторів (економічний,

соціальний, екологічний та управлінський виміри), п'ять взаємодоповнювальних методів аналізу та треступенева процедура застосування (*ex ante*, *in itinere*, *ex post*).

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання Міністерством розвитку громад та територій України, регіональними і місцевими органами влади при розробці стратегій регіонального розвитку, програм інфраструктурного інвестування, планів просторового розвитку та механізмів залучення приватного капіталу. Запропонована модель інтегрованого управління може застосовуватися як методологічна основа для реформування системи публічного управління інфраструктурою в контексті повоєнного відновлення та євроінтеграційних процесів. Методичний інструментарій оцінювання погоджено з методологією структурних фондів ЄС та індикаторами Цілей сталого розвитку ООН, що забезпечує його практичну придатність для обґрунтування інфраструктурних інвестицій із залученням міжнародного фінансування.

Ключові слова: публічне управління, інфраструктура великих міст, сталий регіональний розвиток, інтегроване управління, координація інфраструктурної політики, метрополітенське управління, міжмуніципальне співробітництво, оцінювання регіонального впливу, інфраструктурна політика, регіональні диспропорції, повоєнне відновлення, євроінтеграція.